

Marja Valkestijn, Deniz Ince & Willeke Daamen

Wat werkt bij het bevorderen van een positieve ontwikkeling?

De top tien beschermende factoren en handvatten voor jeugdbeleid

Inleiding

De transformatie van het jeugdstelsel is erop gericht dat kinderen zo goed mogelijk kunnen meedoen en gezond en veilig kunnen opgroeien in hun eigen omgeving met steun van ouders en medeopvoeders.

Om dit te realiseren is naast aandacht voor een effectieve aanpak van risicofactoren meer aandacht nodig voor beschermende factoren die de positieve ontwikkeling van kinderen en jongeren bevorderen.

In deze brochure beschrijven wij voor gemeenten hoe de top tien van beschermende factoren eruit ziet. Ook geven we aan wat werkt bij het bevorderen van de positieve ontwikkeling van de jeugd in de domeinen gezin, kinderopvang, school en wijk. Tot slot geven we aan welke sturingsinstrumenten er bekend zijn om inzicht te krijgen in beschermende- en risicofactoren.

Top tien van beschermende factoren

Aan de hand van theorie en onderzoek kunnen we verschillende beschermende factoren benoemen die bijdragen aan een positieve ontwikkeling van jeugdigen. Deze bieden tegenwicht aan risico's waaraan zij worden blootgesteld. Het is belangrijk dat er binnen het gezin, in de kinderopvang, op school én in de wijk voor deze factoren aandacht is.

1. Sociale binding

Bij sociale binding gaat het om warme, ondersteunende relaties die een kind heeft met het gezin, zijn vriendengroep, school en de wijk. De basis hiervoor wordt al op jonge leeftijd gelegd.

2. Kansen voor betrokkenheid

Kinderen en jongeren moeten kansen krijgen om een concrete, betekenisvolle en gewaardeerde bijdrage te leveren aan familie, school en gemeenschap.

3. Prosociale normen

Voor een gezonde ontwikkeling van jeugdigen is het nodig dat kinderen opgroeien in een omgeving waarin duidelijke normen en waarden voor positief gedrag uitgedragen en nageleefd worden. Regels en grenzen moeten voor kinderen duidelijk zijn.

4. Erkenning en waardering voor positief gedrag

Om hun sociaal gedrag te versterken is van groot belang dat kinderen en jongeren erkenning en waardering krijgen voor positief gedrag zodat ze dit gedrag in de toekomst zullen herhalen.

5. Steun van belangrijke volwassenen in de omgeving

Steun van volwassenen levert een belangrijke bijdrage aan het welbevinden van kinderen en jongeren. Het gaat om volwassenen die direct (bijvoorbeeld door emotionele steun te bieden en rolmodel te zijn) of indirect (door ouders te helpen bij de opvoeding) een bijdrage leveren aan het welbevinden van jeugdigen.

6. Constructieve tijdsbesteding

Constructieve tijdsbesteding van jeugdigen gaat over kansen die geboden worden vanuit het gezin en de gemeenschap om in hun vrije tijd deel te kunnen nemen aan bijvoorbeeld creatieve activiteiten (muziek, theater) en jeugdprogramma's (zoals sport, clubs of verenigingen). Het gaat vooral om activiteiten die jongeren in contact brengen met volwassenen die hen aanmoedigen en ondersteunen bij het ontwikkelen van hun talenten en vaardigheden.

7. Competenties

Voor een positieve ontwikkeling hebben jeugdigen sociale, emotionele en gedragsmatige vaardigheden nodig. Het gaat dan om vaardigheden als het kunnen oplossen van problemen met anderen, het kunnen uiten en beheersen van gevoelens en het gepast reageren op kritiek.

8. Cognitieve vaardigheden

Bij cognitieve vaardigheden kan onderscheid gemaakt worden tussen algemene cognitieve vaardigheden zoals logisch en analytisch denken en specifiek cognitieve vaardigheden, zoals lees- en rekenvaardigheden, die belangrijk zijn voor schoolsucces.

9. Schoolmotivatie

Bij schoolmotivatie gaat het om betrokkenheid van de jeugdigen bij leeractiviteiten, binding met school, prestatie-motivatie en positieve verwachtingen ten aanzien van eigen succes. Schoolmotivatie wordt beïnvloed door onder meer ouderlijke attitudes, ouderbetrokkenheid en aanmoediging. Daarnaast zijn normen en waarden uitgedragen door de gemeenschap en de vriendengroep van groot belang.

10. Positieve identiteit

Positieve identiteit gaat om hoe jeugdigen zichzelf zien. Het gaat om hun eigenwaarde, positieve verwachtingen over de toekomst en persoonlijke effectiviteit. Hoe meer geloof in persoonlijke effectiviteit, des te hoger zijn de doelen die jeugdigen voor zichzelf stellen en des te groter de motivatie om deze doelen te bereiken.

Wat werkt bij positieve ontwikkeling jeugd?

Werkzame factoren

Voor programma's die ingezet worden zijn factoren aan te wijzen die de effecten vergroten, bijvoorbeeld:

- ❖ Gericht op meerdere beschermende factoren
- ❖ Gericht op meerdere domeinen
- ❖ Aansluiting bij wensen, behoeften en kenmerken van jeugd en omgeving

Hieronder geven we een korte beschrijving van wat werkt bij positieve ontwikkeling van jeugd binnen de domeinen gezin, peuterspeelzaal, kinderopvang, school en wijk. Per domein geven we een paar voorbeelden van programma's die ingezet kunnen worden om een positieve ontwikkeling bij de jeugd te bevorderen.

Gezin

Het gezin biedt kinderen liefde, bescherming en veiligheid. Kinderen leren culturele regels, waarden en normen. Ze kunnen binnen veilige grenzen gedragingen en vaardigheden leren en oefenen. Ouders zijn de eerst verantwoordelijken voor de opvoeding van hun kinderen. In het gezin en bij de ouders ligt de basis voor een gezonde ontwikkeling. Soms kan het (tijdelijk) minder goed gaan en tot problemen leiden met of bij kinderen en jongeren. Meestal kunnen ouders dit zelf met hun kinderen oplossen. Soms zijn ze gebaat bij hulp en steun van buiten. Opvoedingsondersteuning en activiteiten gericht op ontwikkelingsstimulering zijn middelen om het gezond opgroeien te bevorderen en problemen met jeugdigen te voorkomen. Binnen het domein 'gezin' gaat het om activiteiten of programma's waarbij ouders een actieve rol hebben bij de uitvoering en/of verwezenlijking van de doelstelling.

Programma's binnen het domein gezin bestaan voornamelijk uit: gezinsbegeleiding/ondersteuning, oudercursussen en gezinsgerichte programma's voor ontwikkelingsstimulering.

❖ Moeders Informeren Moeders

Moeders Informeren Moeders (MIM) is een programma voor voorlichting en opvoedingsondersteuning van moeders met een eerste kind tussen 0 en 18 maanden. Getrainde vrijwilligers (ervaren moeders) gaan maandelijks op bezoek bij de moeders en praten aan de hand van een zogeheten praatpapier en beeldmateriaal met hen over de opvoeding en verzorging van hun kind. Het programma beoogt het zelfvertrouwen, de zelfredzaamheid en het zelfzorgvermogen van de moeders te vergroten; moeders toe te rusten voor dagelijkse vragen over de verzorging en opvoeding door de kennis, inzichten en vaardigheden van moeders te vermeerderen; te zorgen dat moeders minder afhankelijk worden van deskundigen voor de opvoeding en verzorging van de baby, en het versterken van het sociale netwerk van de moeder.

Beschermende factoren: Sociale steun, prosociale normen, binding

Peuterspeelzaal, kinderopvang en school

De wereld van het kind breidt zich uit door deelname van het kind aan kinderopvangvoorzieningen (zoals de peuterspeelzaal en het kinderdagverblijf) en het onderwijs. Een groot aantal kinderen gaat op jonge leeftijd naar de kinderopvang of naar de peuterspeelzaal. Vanaf hun vierde jaar gaan vrijwel alle kinderen in Nederland naar school. De twaalf jaren daarna brengen ze een groot deel van hun tijd op school door. Het zijn daarom belangrijke domeinen voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Programma's binnen de domeinen peuterspeelzaal, kinderopvang en school bestaan voornamelijk uit voor- en vroeg-schoolse educatie, veranderingen in schoolorganisatie, schoolcurricula voor de bevordering van cognitieve, sociale en emotionele competenties, klassenmanagement en instructiestrategieën en naschoolse programma's.

❖ Schoolwide Positive behavior Support (SWPBS)

SWPBS is een schoolbrede aanpak voor het bevorderen van goed gedrag en het verbeteren van ongewenst gedrag, met mogelijkheden om de aanpak toe te spitsen op specifieke situaties per school, klas of leerling. De kern van SWPBS is het geven van duidelijkheid over gewenst gedrag en het stimuleren van dit gewenste gedrag door positieve bekrachtiging. De aanpak richt zich op gedrag op vier niveaus: op school, in de klas, gedrag van de individuele leerling, en in de thuis situatie.

SWPBS heeft een driejarig implementatietraject. Schoolteams zorgen onder begeleiding van een coach voor verbeteringen op het niveau van de school, de klas, individuele leerlingen en in de omgang met ouders. De schoolteams krijgen hiervoor ook training.

Beschermende factoren: Binding, kansen voor betrokkenheid, prosociale normen, erkenning en waardering, competenties, schoolmotivatie en positieve identiteit.

❖ Piramide

Een voorbeeld van een VVE-programma om de ontwikkeling te stimuleren in de voorschoolse voorzieningen is Piramide. Piramide is gericht op brede ontwikkelingsstimulering van jonge kinderen, zodat zij met succes de basisschool kunnen volgen.

Piramide is bedoeld voor kinderen van 0 tot 7 jaar die de kinderopvang, peuterspeelzaal, of groep 1 of 2 van de basisschool bezoeken. Het programma heeft speciale aandacht voor kinderen die extra steun nodig hebben, zoals allochtone en autochtone kinderen in achterstandssituaties.

De kinderen worden breed in hun ontwikkeling gestimuleerd door een combinatie van spelen, werken en leren. Kinderen die extra steun nodig hebben, krijgen speciale aandacht in de vorm van tutoring, taalstimulering en spel. Ouders worden betrokken bij het programma door onder andere thuis met hun kind activiteiten te doen die aansluiten bij wat het kind in de speelzaal of op school heeft gedaan.

Beschermende factoren: Binding, kansen voor betrokkenheid, prosociale normen, erkenning en waardering, competenties, cognitieve vaardigheden, schoolmotivatie, positieve identiteit.

Wijk

De wijk vormt de directe omgeving waarin kinderen opgroeien en ouders hun kinderen opvoeden. De invloed van deze sociale omgeving op de ontwikkeling van jeugdigen wordt steeds meer onderkend. De samenhang en samenstelling van de wijk kunnen enerzijds de risico's doen toenemen en anderzijds de mogelijkheden van kinderen en jongeren vergroten. Welke invloed een wijk als leefomgeving heeft op de ontwikkeling van jeugdigen hangt af van de kwaliteit van die leefomgeving. De kwaliteit van de wijk kan worden bepaald aan de hand van sociaal-economische aspecten als inkomen, woonsituatie, gezondheidssituatie, vrijetijdsactiviteiten, mobiliteit en sociale participatie. De kwaliteit van de leefomgeving hangt mede samen met de voorzieningen die er voor jeugdigen zijn, met de aanwezigheid van goede scholen en met de mate waarin ouders zich ondersteund voelen in de opvoeding.

Programma's binnen het domein wijk zijn onder meer gericht op: buurtactivering, buurtbeleid en vrijetijdsbesteding.

De Vreedzame Wijk

De Vreedzame Wijk wil een gezamenlijke pedagogische visie realiseren bij alle betrokken jeugdvoorzieningen in de wijk, op basis waarvan kinderen zelf een bijdrage gaan leveren aan een veilig, positief sociaal klimaat in de wijk. Scholen, welzijnsorganisaties, kinderdagverblijven, sportfaciliteiten en andere jeugdvoorzieningen in de wijk werken volgens dezelfde pedagogische uitgangspunten aan een positief sociaal klimaat in de wijk, met betrokken inzet van kinderen zelf. Dit gebeurt via diverse kinderactiviteiten, training van kinderen tot wijkmediator, en activiteiten van kinderraden. Ook ouders worden in het programma betrokken.

Beschermende factoren: Prosociale normen, kansen voor betrokkenheid, binding.

Sturingsinstrumenten

Effectief jeugdbeleid moet gebaseerd zijn op een goed beeld van 'de staat van de jeugd': hoe gaat het met de kinderen en jongeren? Hoeveel van hen nemen er deel aan onderwijs, werk en sport? Hoeveel jongeren hebben er gedrags- en emotionele problemen? Wat zijn hulpvragen van opvoeders? Daarnaast is er een overzicht nodig van beschikbare voorzieningen en activiteiten/interventies en inzicht in de kwaliteit daarvan.

Bij de inkoop kunt u de eis stellen dat partijen gebruikmaken van effectieve interventies. Welke dat op dit moment zijn bij de positieve ontwikkeling jeugd kunt u vinden in de publicatie 'Wat werkt bij positieve ontwikkeling jeugd'. Voor actuele informatie kunt u ook gebruik maken van diverse databanken zoals de Databank Effectieve jeugdinterventies, de Databank Methodieken Pedagogische Kwaliteit en de Databank Effectieve sociale interventies.

In het OOGO kunt u met onderwijs en voorschoolse voorzieningen tot afspraken komen over de inzet van dit soort programma's.

Om inzicht te krijgen in beschermende- en risicofactoren die op wijkniveau aanwezig zijn, zijn er voor lokale overheden sturingsinstrumenten ontwikkeld die hierbij behulpzaam zijn. We geven hier twee voorbeelden.

Communities that Care

Communities that Care (CtC) biedt op een systematische en met cijfers onderbouwde wijze inzicht in de op wijkniveau aanwezige beschermende- en risicofactoren. Deze informatie vormt vervolgens de basis om invulling te geven aan het jeugdbeleid, in samenwerking met alle instellingen die gericht zijn op de jeugd. Belangrijk aandachtspunt is dat er systematische monitoring van deelname, uitval en effecten plaatsvindt, zodat het aanbod tijdig kan worden bijgesteld. Daarnaast is nodig dat instellingen zich bereid tonen om waar nodig veranderingen in werkwijze door te voeren.

Onderzoek in Nederland laat zien dat CtC vooral een strategisch sturingsinstrument is dat een positief effect heeft op de samenwerking tussen stedelijke partijen en op hun werkwijze. Dit blijkt uit de volgende resultaten:

- ❖ CtC draagt ertoe bij dat instellingen uit verschillende sectoren die zich met preventie bezighouden beter gaan samenwerken;
- ❖ CtC biedt handvatten voor een nauwkeurige probleemanalyse;
- ❖ CtC bevordert de samenwerking tussen instellingen en geeft concreet richting aan een preventieve aanpak.

Opgroeien en opvoeden in de wijk

Opgroeien en opvoeden in de wijk is een praktische en resultaatgerichte methode om integraal jeugdbeleid in de praktijk te brengen. In samenspraak met alle betrokkenen werkt men binnen deze methode op een systematische manier aan versterking van de pedagogische omgeving waarin kinderen en jongeren opgroeien en worden opgevoed. Dit gebeurt door een uitvoeringscyclus te doorlopen die bestaat uit de volgende zes fasen: starten, informatie verzamelen, vraagstukken kiezen en analyseren, programma's opstellen, programma's uitvoeren, en evalueren.

Opgroeien en opvoeden in de wijk is bedoeld voor:

- ❖ lokale overheden als regisseur van lokaal jeugdbeleid;
- ❖ netwerken en samenwerkingsverbanden, zoals brede school, VVE;
- ❖ gemeenten en instellingen die samen het jeugdbeleid vorm willen geven.

Tot slot

Effectief jeugdbeleid heeft een samenhangend aanbod aan activiteiten, programma's en interventies:

- ❖ voor alle leeftijden;
- ❖ op alle domeinen: gezin, peuterspeelzaal, kinderopvang, school en in de wijk;
- ❖ gericht op zowel beschermende- als risicofactoren.

Wij hopen dat u deze informatie over wat werkt bij het bevorderen van een positieve ontwikkeling jeugd bruikbaar vindt voor de invulling van uw jeugdbeleid. Het Nederlands Jeugdinstituut en JSO zijn bezig om de top tien van beschermende factoren bij jeugdigen middels indicatoren nog verder te concretiseren en meetbaar te maken. Hierdoor kunnen de resultaten van het jeugdbeleid ook in cijfers zichtbaar gemaakt worden. Wilt u een bijdrage leveren aan dit traject of heeft u op- of aanmerkingen op de voorliggende brochure dan horen wij dit graag. Neemt u hiervoor of voor andere vragen contact op met Marja Valkestijn van het Nederlands Jeugdinstituut: m.valkestijn@nji.nl of 030 230 6360.

Verder lezen

De volledige versie van *Wat werkt bij het bevorderen van een positieve ontwikkeling van jeugdigen* is te downloaden via www.nji.nl/watwerkt. Meer over de top 10 vindt u in de publicatie *Top tien positieve ontwikkeling jeugd. Beschermende factoren in opvoeden en opgroeien*, te downloaden via www.nji.nl/nl/Publicaties/Top-tien.

Colofon

Auteurs	Marja Valkestijn, Deniz Ince en Willeke Daamen
Foto's	M. van den Bergh, J. Borsboom, M. Coumans, M. Loermans, B. Neumann
Vormgeving	Punt Grafisch Ontwerp

© Nederlands Jeugdinstituut 2014

Nederlands
Jeugd
instituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht

Bezoekadres:
Catharijnesingel 47
Utrecht

T (030) 230 63 44
E info@nji.nl

www.nji.nl
